

COLÓN DOMÈNECH, Germà (1997): *Estudis de filologia catalana i romànica*. València/Barcelona: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana - Publicacions de l'Abadia de Montserrat, XVII + 508 p.

Arran de la jubilació de Germà Colón com a catedràtic de Filologia Romànica de la Universitat de Basilea, l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana va voler homenatjar l'eminent filòleg publicant-li un recull de trenta-sis treballs, la major part en la seva versió original catalana, altres traduïts del castellà (vuit), del francès (dos) i de l'anglès (un).

La ja extraordinàriament abundosa bibliografia de l'il·lustre romanista es veu ara acrescuda amb aquesta aportació a la filologia catalana i romànica que els estudiosos han d'agrair perquè tindran al seu abast productes d'accés difícil, a voltes estampats en data endarrerida, però no per aquesta raó de menys interès. Perquè el magisteri de Germà Colón és constant, es fa ostensible en tots els seus treballs. Res més lluny de les disquisicions etèries, de la fullaraca que mostra sovint la pobresa de continguts. Colón sempre diu coses, cada pàgina seva és un enriquiment per al lector. Aquest llibre, com tindrem ocasió de comprovar, n'és un exemple eloqüent.

L'obra està dividida en sis seccions temàtiques. La primera està dedicada a aspectes lingüístics relacionats amb obres literàries. Les vuitanta-vuit pàgines de què consta mostren, entre altres coses,

el significat del mot *algèmia*, aplicat a la parla de Plaerdemavida, que és 'llengua romànica dels cristians' i no 'àrab', com s'havia dit; aclareixen el significat, accent i etimologia del vocable eiximenisià *medó* 'aiguamel' (i no **medo*); desentranen el sentit de l'*atovar* del Curial ('arribar a la cavitat toràctica'); relacionen el castellanenc *llúdia* («negre com llúdia») amb *llúdia*, desfent una errada d'interpretació. La descoberta del plagi del prior fra Miquel Agustí al francès Charles Estienne dóna peu a un estudi romànic i històric de l'aforisme «La vista de l'amo engreixa el cavall» —amb equivalents en francès i en italià—, que remunta al món grecollatí (una precisió dialectològica sobre la nota 11: la forma *xeminella* 'xemeneia', que seria per a Colón una forma hipercorrec-ta, indicatiu de ieisme del Prior, és corrent a tot el Rosselló, com mostren les dades de l'*Atlas Lingüístic del Domini Català*, i seria més aviat el resultat d'un canvi de sufix). Una consideració sobre la presència d'*estona* al *Tirant* i altres obres valencianes antigues, avui inusitada en valencià (argument esgrimit pels secessionistes per considerar el valencià una llengua diferent de la resta del català), dóna peu a la formació d'una llista de mots «catalans» que apareixen en escriptors valencians (*petit, aucell, estalviar, llavors, mugró, vermell*, etc.), una prova més de la indiscutible unitat de la llengua. Colón també defensa la catalanitat lingüística del *Viatge al Purgatori* de Ramon de Perellós enfront de la seva occitanitat, defensada per Finazzi-Agrò.

La segona secció aborda la temàtica lexicogràfica. Recorda les fonts nord-italianes del *Vocabulari català-alemany* de 1502, que expliquen calcs com una *garzeta* 'una jove', pres del venecià, matisa i corregeix altres filiacions fetes per Barnils i expressa una certa perplexitat davant formes desconcertants com la desinència *-o* (estranya en l'àrea rossellonesa), mots amb final amb *-n* (*sabon*) i una barreja dialectal de lèxic septentrional i meridional (*segla, espill*). Revela sorprenents mots fantasma a causa de la transmissió lexicogràfica acrítica: el *piscator regis* de Gesner esdevé *pescador real* en Palmireno, es transforma en *rall* en Torra i en *pescadorall* en Labèrnia (independentment vaig arribar al mateix resultat a *Dialectologia filològica* [1993] i vaig ampliar a altres ornitònims (*torcicuello* 'colltort', *tarda, bistarda*, etc.) la influència del naturalista suís sobre Palmireno i Torra. Les Glosses de Munic (segles XIV-XV) no són, com demostra Colón, tals glosses, sinó una gramàtica de caràcter lul·lià on alterna el català (*guineu, gripia, dilluns, noure*) amb l'aragonès o castellanoaragonès (*martes, nozer, puerro*); l'arabisme de l'aragonès antic (*a)zofra* 'enclusa' és enriquit amb nova documentació.

La tercera secció conté estudis monogràfics sobre vocabulari català. Subratllem, entre ells, la constatació de l'absència en català de compostos asindètics amb doble imperatiu i així demostra l'origen extern dels mots catalans *cantimplora, vaivé, giravolta, ciavoga, tiramolla* i probablement *alçaprem*; la proposta per al català *ensinistrar* de calc semàntic de l'àrab; la comparació de les traduccions al català de les *Sententiarum variationes*, de Staphanus Fliscus (s. XV), fetes per J. Esteve i J. Amiguet, amb el seu coteig amb les italianes i franceses, que dóna lloc a consideracions sintàctiques i lèxiques interessants; l'arabisme andalús i murcià *bardoma, marmota* 'brossa arrossegada pel riu' té un congènere en el valencià del s. XV *marmota* i fa pensar en una antiga presència del mot a l'àrea valenciana meridional; la nombrosa documentació castellana i aragonesa de *pernil* convida sorprenentment a pensar en la procedència castellana del mot i no a l'inrevés; *volcà* procediria del castellà i aquest no seria un lusisme, com s'havia dit, i el cat. *artèsà*, d'origen italià, hauria passat al castellà; *OPACUS* ha deixat derivats en gascó i aragonès (*paquera, paquera, paco, obago*) que confirmen les profundes afinitats entre aquestes dues llengües pirenaïques; els coneixements dels dialectes valencians que de *cap* fan un derivat *cabet* porten Colón per camí convincent a explicar *calbot* 'cop al cap' com a provinent de *colp* seguit del sufix *-ot* (**colpot*) amb sonorització de *-p-* (**colbot*) i dissimilació de vocals (*calbot*), rebutjant la fantasiosa mediació mosaràbiga o una difícil derivació de *calb*; aclareix el sentit de «parlar sarbatanament» 'parlar xampurradament', en dóna l'ètim i en revela la projecció murciana; reforça l'origen de l'ornitònim *arner* no a partir d'*arena*, sinó basat en el costum de posar-lo entre la roba de l'armari per a preservar-la de l'arna; desfà errors com el referent a la disposició de Jaume I de redactar els documents en romanç (= català), que no és de 1276 sinó de 1264 i que no es refereix a la documenta-

ció cancelleressa sinó a la notarial, o la mala lectura **amainar*, en comptes de *assuavar*, del llibre de les Herbes de Macer.

El quart apartat afronta aspectes dialectològics. Colón desenvolupa al màxim el seu esperit crític fent veure les imperfeccions i defectes de l'*Atlas Lingüístic d'Andorra*, d'Antoni Griera; fa una presentació del sistema de les sibilants en el català de Castelló segons pautes estructuralistes, destacant l'originalitat de la despalatalització del grup [jʃ] en [js] (ca[jʃ]a → ca[js]a) i descriu les desinències de les persones 1 i 3 del present i l'imperfet d'indicatiu, segons els parlars del valencià septentrional, subratllant la novetat de la desinència -a (*jo canta*) de les Useres i Alcora, que completa la gamma vocàlica de desinències del català (-i, -e, -a, -o, -u, θ).

La cinquena part, de títol prou expressiu, *Mossarabomania*, conté dos articles: l'un demostra que les *harges* eren més aviat un bé comú on pouaven els poetes àrabs i que de cap manera representaven la llengua d'una determinada regió; l'altre desmunta el suposat mossarabisme de certs mots: amb l'ajut d'una profusa documentació demostra que *corder* i *borrego* són aragonesismes propiciats per la transhumància entre terres aragoneses i valencianes, que *roder* 'bandoler', documentat només des del s. xix, és un gal·licisme i que *collerat* 'malfactor', amb frondoses atestacions que il·lustren la seva evolució semàntica, no té res a veure amb els mossàrabs sinó que pertany a un fons comú romànic.

La darrera secció, intitolada expressivament *En la trista actualitat*, és formada per tres articles on es fa ressò de les actituds secessionistes de València i fa veure la inanitat dels seus arguments. Davant la supressió per l'Ajuntament de València de l'accent del topònim *València*, apel·lant a la història, la filologia i el sentit comú, demostra la necessitat d'aquell accent gràfic. Resumeix les Normes de Castelló i refuta «amb arguments científics les boïoses velleïtats de l'Acadèmia» (p. 404), centrades a) en el grafema -ch-, que procedeix del francès a través del castellà i que conviu en els documents valencians amb tx; b) en la y semivocal (que era vocal: *feya* = *feïa*); i c) en l'«em-patx» d'accents de la proposta «acadèmica». Finalment, l'article sobre el Diccionari valencià-castellà de la «Real Academia de Cultura Valenciana» constitueix una rebentada d'aquesta obra, feta sense cap base científica i amb un únic objectiu disgregador.

L'obra es clou amb un utilíssim índex de mots. Escrita amb claredat, sense que hi faltin alguns valencianismes normatius que mostren la nissaga valenciana de l'autor: *deixe*, *arredonit*, *nugar*, *que es faça*, *ix*, *juí*, *fon* 'fou', etc.

Tots els articles aquí reunits aporten alguna cosa nova en el terreny filològic, etimològic, textual, lexicogràfic. Són bàsics per a la història de la nostra llengua. Al darrere hi ha anys de pacient arplega de dades, de lectures incansables, d'hores d'arxiu, de domini de llengües, de fructífera reflexió. Aquestes paraules de l'autor reflecteixen la magnitud de l'esforç realitzat i alhora la proposta d'un mètode:

...en la nostra disciplina el treball d'anàlisi microscòpica és indispensable, i només qui tingui paciència per observar amorosidament els vells textos i les velles paraules i les velles construccions sintàctiques arribarà a solucions vàlides, encara que no sempre brillants. El lexicòleg diacronista —el filòleg-historiador de la llengua— no haurà fet un estudi general d'un tema de molta ressonància, com són ara la morfologia nominal, els abstractes de tal, l'estructura del verb, etc. Però davant cada cas concret se les haurà vistes amb tota l'àmplia gamma de la lingüística i de la filologia, i haurà de tenir en compte aspectes de fonètica, de morfologia, de formació de mots, de derivació, de semàntica, de distribució geogràfica, de transmissió textual, de cronologia, i aquest sí que és un silent esforç (p. 134).

Enriquiments constants, puntuals, si voleu, però sempre enriquiments. En el llibre hi hem trobat noves propostes etimològiques, retrodatacions fornides per una densa documentació i que fan caure suposats hàpaxs, emmarcament dels problemes en el conjunt de les llengües romàniques, pràctica contrastiva de versions d'una obra a diverses llengües, control de la fantasia que tan males passades juga quan no va acompanyada de fonts («procure prescindir de la imaginació, quan va tota sola, per no escriure massa inanitats», p. 272), mesures de prudència en afirmacions rotundes quan

les dades manejades no albiren una solució clara (aixó mena l'autor a rectificacions que mostren la seva professionalitat i honradesa científica [vegeu els comentaris a *saloma, rall*]).

El lector trobarà potser fora de lloc les crítiques sovintejades a Coromines i algunes de les seves propostes («fustigador intemperant», autor «de valoracions despectives», posseït de «omnisciència», «capaç d'evitar l'evidència»). Les truculències del savi barceloní vers Colón (i altres col·legues), sovint injustes, deuen justificar aquelles actituds. Colón critica sobretot: 1) «la capacitat d'invenció, massa sovint desposseïda d'agafatall documental» que genera interpretacions sense cap base; 2) la seva obsessió pels mossarabismes (la *mossarabomania*), que és un recurs quan no es troba solució; 3) l'atribució d'origen català a molts mots castellans («la creença que tot ve del català s'exacerba cada vegada més» p. 271, «seguint el seu patriòtic costum» p. 213, «catalanismes de desig», 213).

Caldrà tenir en compte, juntament amb les correccions i complements a l'obra sens dubte gegantina de Joan Coromines, les sòlides contribucions de Colón, a través d'aquest llibre, al progrés de l'etimologia i la lexicografia catalana i romànica.